IV.

A doua episcopie a Terii-Romanesti si viata bisericeasca in acest principat pana la inceputul veacului al XV-lea

Alexandru sau Nicolae Alexandru-Voda muri la 1364, in toamna, fara a mai parasi punctul sau de vedere ortodox sau a mai face concesii catolicismului sprijinit de Ungaria. Urmasul lui, Vladislav, Vlaicu, urma la inceput aceiasi linie de purtare in materie religioasa si, aratandu-se indaratnic in ceia ce priveste inedplinirea datoriilor sale feudale fata de regele Ludovic, acesta pregatia la 1365 o expeditie de cucerire impotriva Terii-Romanesti.

Ea se indrepta insa in alta directie, caci moartea Tarului Alexandru facea cu putinta intinderea regatului unguresc in partile vidinene. Vlaicu vazu cum Vidinul ajunge in stapanirea unui Ban al regelui, acel Vidin in care se asezase, dupa moartea tatalui sau, Tarul Strasimir, sotul unei surori catolice a lui Vlaicu. Peste cateva luni insa, orasenii din Vidin se rasculau impotriva ostasilor unguri si a Franciscanilor adusi de acestia cu inlaturarea episcopului rasaritean de Vidin, si cetatea trecu pe scurt timp in manile Romanilor lui Vlaicu, cari se aflau la indemana.

Urmeaza lupta intre oamenii Domnului si ai regelui, pana ce Voevodul Ardealului, navalind in Tara-Romaneasca, peri cu cea mai mare parte dintre ai sai. Ludovic trebui sa primeasca deci o impacare care dadea Vidinul inapoi lui Strasimir.

Vlaicu castigase in aceste imprejurari, nu numai ducatul ardelean, creat anume pentru dansul, al Fagarasului, dar si Banatul Severinului, fie si in calitate de vasal al puternicului rege vecin. Din partea lui, el se arata indatoritor fata de un invins asa de darnic, si, in 1369 inca, el recunostea atarnarea bisericeasca a terii sale de episcopia catolica a Ardealului si ingaduia episcopului Dimitrie de acolo sa-si puie, in Arges chiar, poate la San-Nicoara, un sufragant, pe care aveau sa-l asculte, spun scrisorile domnesti, redactate in limba latina, catolicii “de orice neam si limba”, si “cetateni” (cives) si “oaspeti”, adeca oraseni ca aceia din Campulung, si “popoare”, sau “locuitori” in genere, dar nu oricari locuitori ai terii sale. Aceasta constituie insa o mare deosebire si face sa se recunoasca in acest act, nu o masura de convertire cu sila, sau macar de indemn la o convertire, cat una de ingaduinta, menita sa ramaie fara urmari practice. De buna sama ca sufragantul a fost si numit, pe basa acestei patente a Domnului, si el pare sa fi fost Grigore, pe care-si intalnim peste catva timp.

O parte in aceasta oranduire bisericeasca va fi avut-o si sotia Domnului, Clara, care se pare a fi pastrat inca pana in acest timp un rost insemnat in conducerea principatului muntean. Amandoua fetele ei, cea maritata cu Strasimir si alta care luase pe Tarul sarbesc Uros, ramasesera catolice, si ele sprijiniau opera de propaganda a Franciscanilor in Peninsula Balcanica. In 1370 Papa-i aduce multamiri pentru aceasta si nu uita cu acest prilej nici pe Vlaicu insusi.

Cu cativa ani in urma, pribegi din Maramuras, cu Voevodul Bogdan, prefacusera provincia ungureasca de pe apa Moldovei, a lui Sas-Voda, fiul lui Dragos, si a urmasilor

sai, intr'o Domnie neatarnata. Bogdan stapani putin, in vesnica lupta cu Ungurii regelui, care nu-l putea ierta, nici ingadui. Nu era in puterea lui sa incerce, intr'o masura cat de slaba, a organisa un Stat, care inca nu-si gasise macar hotarele firesti. Fiul sau, Latcu, se simtia destul de primejduit pentru a cere, cu orice pret, ajutorul regelui Poloniei, care, cucerind ultimele ramasite din regatul de odinioara al Rusiei Mici, ii ajunsese vecin. De si ortodox el insusi si casatorit cu o Doamna care tinea la ortodoxie, probabil o principesa lituano-rusa, Latcu rupse legaturile cu Mitropolia ruseasca a Haliciului, unde pana atunci mergeau sa se sfinteasca preotii sai, si insarcina pe doi Franciscani germani sa mearga la Roma chiar, pentru a declara ca el se supune, impreuna cu tara cea noua, Biserica Apusului si cere de la Papa un episcop nou pentru Scaunul sau de Domnie al Siretiului, din care voieste sa faca si un centru de diecesa. Latcu alese, ceva mai tarziu, pentru locul de episcop catolic al "Terii moldovenesti" pe un Polon, recomandat, de sigur, din partea regelui, Andrei Wasilo din Cracovia. Dupa crearea diecesei Siretiului de catre Scaunul roman, Andrei fu consacrat in orasul sau de nastere, de catre arhipastorul local, pe care-l ajutara episcopi latini din Rasarit, cel de Chios si unul din "Elata"; intre asistenti se intampina un calugar venit tot din Chios si un Franciscan din Vicina, care poate fi cea de la Dunare. E de crezut ca Andrei, episcopul catolic, se va fi asezat chiar in Siretiu si ca pentru dansul s'a cladit, pe dealul care strajuieste orasul, bisericuta de zid, adesea prefacuta, care inca, si in forma ei de astazi, are urme de o mare vechime.

Haliciul statea si el in veacul al XIV-lea supt aripa ocrotitoare a Patriarhiei de Constantinopol. Aceasta pierdea teren pretutindeni, suferind din ultimele inaintari latine, ca demnitate macar, mai mult decat ortodoxia insasi atacata de vechii ei dusmani. La aceste lovituri ea raspunse prin chemarea la Constantinopol, pentru informatii si poate chiar pentru pedeapsa, a represintantului ei in partile romanesti, Mitropolitul Iachint.

"Pitacul" adresat de Iachint catre Patriarhie ni spune ca Domnul s'a impotrivit la plecarea arhiereului strain care avea, de mai bine de zece ani de zile, grija terii sale si care, ingaduind intinderea catolicismului si alcatuirea lui in episcopie, nu facuse altceva decat sa urmeze politica lui Vlaicu-Voda insusi. Batranul Mitropolit fu deci oprit in tara, dar Voda si Sfatul sau trimesera la Constantinopol pe un alt Grec, Daniil Kritopulos, care, cu acest prilej, se calugari, luand numele de Antim: se facu Patriarhului propunerea de a-l sfinti pe acesta, daca totusi el vrea sa faca un nou Mitropolit, sau, cum se zicea acum, "arhiereu a toata Ungrovlahia". Nu doar ca Vlaicu ar fi voit si el inlocuirea lui Iachint, dar se temea ca Bizantul sa nu-i trimeata, potrivit dreptului ce i se recunoscuse in 1359, cine stie ce om necunoscut pentru a pastori tara.

La Constantinopol se lua o masura prudenta, de impaciuire. Iachint fu pastrat, fara sa i se mai impuie grija de a lucra de fapt; aceasta va fi cazut toata asupra acelui care era chemat sa-l inlocuiasca, Antim, caruia i se dadu numai titlul de "Mitropolit al unei parti din Ungrovlahia", cu adausul neobisnuit si neprecis: "al unei jumatati" (Octombre 1370). Cum se vede, nu se crease o diecesa noua, ci se pregatise numai urmasul voit de Domn pentru diecesa cea veche, a carii resedinta ramanea tot nefixata canoniceste.

Un an dupa hotararea in acest chip a imprejurarilor religioase din Tara-Romaneasca, la 1371 deci, Patriarhia intari si situatia ortodoxiei in partile rusesti si moldovenesti, "ruso-vlahe", cum se zicea une ori la Constantinopol, prin aceia ca, - dupa

cererea noului stapan al Galitiei si Lodomiriei, de alminterea, - ridica episcopia decazuta a Haliciului la demnitatea de Mitropolie, supuindu-i patru episcopate aflatoare cu toatele in tara regelui Casimir. Actul de inaltare al Haliciului e foarte lamurit in ce priveste scopurile Bizantinilor in aceste regiuni: noul Mitropolit rusesc al Nord-Vestului se va putea uni cu Mitropolitul, ceva mai vechiu, al Terii-Romanesti pentru a face hirotoniile de episcopi unde s’ar simti nevoie. Aceasta inseamna ca Patriarhul avea cunostinta de infrangerea catolicismului in tara de curand infiintata a Moldovei si ca se gandia sa castige inapoi aceasta provincie pierduta pentru ortodoxie, indata ce ar ajunge in Scaunul Domniei moldovenesti un stapanitor asemenea cu Alexandru Munteanul.

Latcu muri inainte de a se putea hotari la o schimbare a politicii sale religioase. S’a crezut ca boierii lui au chemat pentru a-i urma pe cneazul rus Iurg Coriatovici, dintre aceia pentru cari tocmai Patriarhul organisase si intarise Biserica ortodoxa in Statele regelui Poloniei. Domnia lui ar fi represintat o “reactiune ortodoxa”; aceasta parere castiga un sprijin si printr’aceia ca seria episcopilor de Siretiu se poate urmari numai cu greu si ca niciunul n’a lasat vre-o urma de pastorie efectiva. Dar o cercetare atenta a izvoarelor a inlaturat toate marturiile privitoare la Domnia printului ruso-lituan. Ceia ce spune legenda, pastrata in cronica lui Ureche, ca Iurg ar fi facut Mitropolit al Moldovei pe Teoctist, legand aceasta Mitropolie noua de Scaunul patriarhal din Ohrida, - care nu insemna atunci absolut nimic -, cade in randul acelor greseli traditionale care nu se mai discuta si n’ar fi trebuit, poate, sa fie discutate niciodata.

Avem doar actele patriarhale pana la inceputul veacului al XV-lea, si in ele nu se cuprinde nicio piesa privitoare la aceasta creare a unei noua diecese metropolitane. Nimic in corespondentele ulterioare, - care privesc pe “episcopii” moldoveni si pe niciun Mitropolit al terii, - nu poate fi talmacit ca o alusie la vre-un mai vechiu obladuitor sufletesc al Moldovei. Patriarhul, care daduse un Mitropolit provinciilor rusesti ale Poloniei si altul Chievului, mai tarziu Chievului si Lituaniei, ar fi facut pentru Moldoveni doar un episcop, sufragan al acestora, caci a numi un Mitropolit insemna si a recunoaste neatarnarea politica a unei teri, ceia ce pentru Moldova de atunci era, se va recunoaste, o chestie destul de gingasa, mai ales cu privire la regele Casimir, precum si mai tarziu la urmasul lui, Iagello Litvanul, facut in acelasi timp crestin si rege al Poloniei. Daca ar fi fost macar un episcop moldovenesc, n’ar fi jurat noul Domn, Petru al Musatei, credinta regelui polon, fie si in Liov, in manile unui arhiereu strain, Vladica de Chiev si Lituania. Si, in sfarsit, la limanul Nistrului, in Cetatea-Alba, curatita acum de Tatari, in locul unde patimise si era ingropat mucenicul Ioan-cel-Nou, fiinta o episcopie in legatura cu a Haliciului, - episcopie al carii trecut, de alminteri, nu se poate restitui, dar care trebuie sa fi fost intemeiata in aceleasi timpuri care au vazut intemeierea episcopiei romanesti cu titlul metropolitan din Vicina. Cetatea-Alba, ce e dreptul, nu facea parte inca din Moldova, dar se afla in raza ei fireasca de inraurire si de cucerire viitoare neaparata, si a crea o Mitropolie a Moldovei, uitand aceasta episcopie facuta totusi anume pentru Moldoveni, pentru cei de Tara-de-jos macar, - se pare un lucru cu neputinta.